

A fonológia alakzatai

	Az alakzat megnevezése	Az alakzat leírása	Példa
	Metaplasmus (Ennek fajtái az alábbiak)	Pontos fonetikai összhangtól való eltérés. Fonetikai értelemben a korrekt, világos hangkapcsolatok, a szavak pontos kiejtése, hangzásbeli tisztasága elleni vétség.	
Adjekcióval (hozzátoldással) létrejött alakzatok	Protézis	Egy hang vagy egy szótag szó eleji elhelyezése, hozzáadása	„Pályámnak társai, <i>Tinéktek</i> szentelem”
	Epentézis	Egy szóközi új hang betoldása	„Kárhozattyák ugyan az Holdot <i>ül</i> leni...”
	Paragogé (paralempszisz)	Utólagos betűk hozzátoldása egy szóalakhoz	„Egyik hiszi <i>eztet</i> , <i>aztat</i> ...”
	Ektázis	Magánhangzó megnyújtása egy szótagban	„Fél zsemlére, pohár <i>téjre</i> ...”
	Dierézis (divisio):	Két hang, például egy diftongus két önálló magánhangzóra alakul át vagy egy szótaggá válik	„...Következik, hogy ál máshoz se <i>léssz</i> ”
Detrakcióval (eltávolítással) létrejött alakzatok	Aferézis	A szó elején elhagyott hang, szótag	„ <i>Kit</i> nem hevít korának éreménye...”
	Szinkopé	Hangsúlytalan szótag vagy hang kihagyása	„S fukar légy, <i>alkván</i> a’ honért, Ha azt feláldozod.”
	Apokopé	A szóvég elhagyása	„Költő, hazudj, de <i>rajt</i> ’ ne fogjanak...”
	Szinerézis	A szó belsejében két hang/szótag összeolvasztása	„Szép kocsit csináltak <i>Éd’sanyám</i> számára”
Transzmutációval (helycserével) létrejött alakzat	Metatézis	1. Hangátvetés 2. Tágabb értelemben valamely nyelvi elem (hang, betű, időtartam, stb.) felcserélése egy másik elemmel	„Sürgő csoport, száz szolga hord, Hogy nézni is <i>tereh</i> ”

A szintaktika alakzatai

	Az alakzat megnevezése	Az alakzat leírása	Példa
Adjekcióval (hozzátoldással) létrejött alakzatok	Gemináció	Teljes ismétlés: az ismétlődő egység hangalakja, írásképe és jelentése változatlan formában tér vissza	„ <i>Csak eredd hold, csak eredd a Barna éjszakához; Megyek én is, megyek én is Barna kisleányhoz.</i> ”
	Reduplikáció	Megkettőz(tet)és: egy szintaktikai csoport utolsó tagja ismétlődik egy másik csoport első tagjaként (pl. sorvég + sorkezdet)	„...s így állok, fönt, fönt rohanó magasban, <i>legfelső torony, tornyok tetején</i> ”
	Epiploké	Az előzőnek a szöveg egészén végigvitt fajtája; minden új gondolatsor előtt megismétlődik a korábbi gondolatsor vége	„Első raj méhömnek gyöngé lépecskéje, Gyöngé lépecskének sárguló viasza, Sárgó viaszának földön futó füstje, Földön futó füstje s mennybe ható lángja!”
	Gradáció	A reduplikáció fokozással egybekapcsolt sorozatos ismétlése	„A haza független csak demokrácia által lehet, a demokrácia hatalmassá csak a közművelődés által válhatik, a közművelődés kellő mérvbeni felemelése csak a független hazában remélhető.”
	Reddició	Szintaktikai, szemantikai vagy metrikus zárójel képez (nemcsak szavak, hanem szószerkezetek is alkotják)	„ <i>Szállani, szállani, szállani egyre Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre, Röpülj hajóm, Szállani, szállani, szállani egyre.</i> ”
	Anaphora	ismétlődő nyelvi egység az egymást követő mondatok, verssorok, versszakok, fejezetek elején található	„ <i>Milyen volt szökesége, nem tudom már, Milyen volt szeme kékje, nem tudom már, Milyen volt hangja selyme, sem tudom már.</i> ”
	Epiphora	Ismétlődő nyelvi elem a szövegegység végén	„ <i>Künn a fagy közelít. Öröm, gond közelít</i> ”
	Complexio	Az előző két alakzat összekapcsolódásából alakul ki	Lsd.: „Milyen volt szökesége...”
	Epanodosz	Egy mondat(rész) megismétlése fordított szórendben (az ismételt mondat első szava/kifejezése azonos az előző mondat utolsó szavával)	„A szegény legénynek <i>útat mutassatok! Mutassatok útat a szegény legénynek</i> ”
	Paranomázia	Részleges ismétlés: valamely szót hasonló hangzású v. azonosan hangzó, de részben eltérő jelentésű szó követ (szójáték)	„Aj, e nő-kebelű Lidi óta A Jenőke belül idióta”
	Polyptoton	Ugyanazon szó toldalékolt változatainak ismétlődése	„ <i>Ő e honért, e honnal s honnak él</i> ”
	Szinonímia	Szemantikai azonosítás: az azonos/hasonló jelentésű szavak ismétlése, amelyben a teljes szóttest (hangalak) megváltozik	„Már <i>alkonyodott az idő; a nap a magas hegyek között korán aláhanyatlik</i> ”
	Reflexió	A beszélő megváltozott értelemben, esetleg leszűkítve megismétli beszédpartnere szavait (ironikus, ha az <u>ismétlés</u> által nevetségessé, értelmetlenné válik a közlés)	„Fogadj Isten, húgom asszony (...) <i>Nyilat ugyan, amint látom,</i> <i>Hoztál szép szemedben -</i> Uram király, Zsigmond király! Nem oly divat már ma <i>Nyillal lőni, mint felséged</i> <i>Fiatal korába.</i> ”
Halmozás	Szavak, szószerkezetek, mondatok ismétlése, amelyben eltérő hangalakú és egymást kiegészítő jelentésű nyelvi egységek követik egymást	„Füstösek, furcsák, búsak, bíborak...”	
Felsorolás	Nem rokon jelentésű szavakat sorol egymás mellé, hanem egy egész részeit ismerhetjük fel	„A köhögések, szemfolyások, taknyosságok, fájdalmak, erőtlenségek, ízetlen ételek,	

Forrás: SZABÓ G. Zoltán – SZÖRÉNYI László, *Kis magyar retorika. Bevezetés az irodalmi retorikába*, Bp., Helikon, 1997. (Ezt a – főképp példaanyagában – bővített kiadást használjuk, az 1988-as, első edíció szűkebb.)

	(enumeráció)	a felsorolt elemekben	szakadozott aluvások mindennapi kenyér a véneknél.”
	Epitheton	Jelzői kiegészítés; a szemléletes, hangulatos megjelenítés eszköze	„Kardot is köt: <i>bársony</i> övre <i>Gyémántos</i> fogantyút;
	Poliszindeton	Kötőszó ismétlése, halmozása	„Most tél van <i>és</i> csend <i>és</i> hó <i>és</i> halál.”
Detrakcióval (eltávolítással) létrejött alakzatok	Ellipszis	Szó vagy mondatrész hiánya, mely a nyelvi kontextusból rekonstruálható	Se pénz, se posztó
	Zeugma	Többtagú szószerkezet valamely részének elhagyása: a párhuzamos részttagok közül a megmaradó átveszi az elhagyott funkcióját → a többi tag fölé kerül.	„Tekintetünkben hajh! nem az <i>elveszett</i> – <i>Az el nem nyert éden</i> fájdalma van.”
	Aszindeton	Kötőszó elhagyása	Boldog, szomorú dal
Transzmutációval (helycserével) létrejött alakzatok	Enallagé	Jelző áthelyezése: egy olyan szóhoz kapcsolódik a mondatban, amelyhez logikailag nem igazán kapcsolható	„Egy kirakatban <i>lila dalra</i> kelt <i>Egy nyakkendő</i> ”
	Hipallagé	Cselekvést, okot jelölő szavak felcserélése: a cselekvés egy olyan tárgyhoz/személyhez kötődik, amelyhez logikailag nem kapcsolható	„Ezüst derűvel <i>ráz a nyír</i> <i>Egy szellőcskét</i> és leng az ég.”
	Anasztrophé (inverzió)	Szórendi vagy mondatrészi csere: sokszor rím és metrikai kényszer miatt)	„De jó messze volt még szép Magyarországtól, Mert Franciaország <i>esik tőle távol.</i> ”
	Hiperbaton	Közbeékelés, mely a mondatrendet megbontja	„ <i>Össze az agg ember rogya két térdére</i> ”
	Epifrázis	A befejezett mondathoz illesztett kiegészítés, mely pótlólag integrálódik a mondathoz	„Emlékhalom a harc fián, Ki az utolsók közt esett el, <i>Remény nélkül...</i> ”
	Izokólon	Egyenlő hosszúságú szókapcsolatok ismétlődése (pl. rímek idetartoznak)	„Zengett a fény, tüzelt a Nap, Szökkent a lomb, virult a föld...”
Adjunkció	Több szószerkezet/tagmondat egy mondatrészhez (állítmányhoz) kapcsolódik	Pl. az <i>Esti kérdés</i> grammatikai felépítése	